

א. בענין ויחץ את העם ואת הצאן ואת הבקר והגמלים

בראשית (ל"ב ח'): "ויירא יעקב מאד ויצר לו, ויחץ את העם אשר אתו, ואת הצאן, ואת הבקר והגמלים, לשני מחנות".

ואתה המעיין תן דעתך ותראה שבכולם המקרא נוקט ומוסיף "את":
 "את" העם, "ואת" הצאן, "ואת" הבקר, חוץ מן הגמלים, ששם לא נכתב "את", והדבר צריך טעם, וחפשתי בהרבה מפרשים ולא ראיתי שהרגישו ודקדקו בזה, וצ"ב.

ובם ד' חושבני לומר עם דברות חז"ל המובאים בפירוש רש"י ז"ל
 בראשית (ל"ב ט"ז) על הפסוק גמלים מיניקות ובניהם שלשים
 ובניהם בנאיהם, זכר כנגד נקבה, ולפי שצנוע בתשמיש לא פרסמו
 הכתוב, ועיין שם בדברי הרא"ם ז"ל.

והשתא דאתינן להכי יש לומר דכשכתב המקרא "את" העם, "ואת" הצאן, "ואת" הבקר, כל "את" בא לרבות כנודע, ובא לרבות את הנקבות דידהו, אבל גבי הגמלים לא הזכיר המקרא "את" לרבות הנקבות כיון דצנועים הם ודוק.

ומבני הרה"ג רבי דוד אהרן שליט"א שמעתי דיש לומר בפשיטות, שהרי תיבת "את" היא גם משמשת כהפסק כאומרם במגילה (ב' ב') אתי "את" ופסיק קרא, ועיין טורי אבן שם, והגהות רש"ש קידושין (כ"ב א') ע"ש, ואם כן גבי העם והצאן והבקר שכולם מינים חלוקים זה מזה לכן כתוב "את" דפסיק קרא, אבל גמלים ובקר דהם מין וסוג אחד דשניהם בהמה גסה, לכן לא נקט קרא "את" בין הבקר לגמלים ודוק.

ובענין "את" דפסיק קרא - עיין עוד בשו"ת שער אפרים (סימן מ"ח), ועיני כל חי זבחים (י"ט א'), ומשך חכמה שמות (ל' י"ט), ובכל המצויין בארוכה בספר פרדס יוסף שמות (כ"ח מ"א, ול' י"ט) ואכמ"ל.

ב. בענין החמורים שהיו ליעקב אבינו ע"ה

בראשית (ל"ב ח'): "ויירא יעקב מאד, ויצר לו, ויחץ את העם אשר אתו, ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות".

ובס"ד נתעוררתי להבין מדוע המקרא מזכיר שיעקב אבינו ע"ה חצה רק את העם אשר אתו, וכן חצה ואת הצאן והבקר והגמלים, ולא הזכיר גם את החמורים, שהרי ליעקב אבינו ע"ה היו גם חמורים, ככתוב שם בבראשית (ל' מ"ג): "ויפרוץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמורים", וכן יעקב אומר בפה מלא (שם ל"ב ו'): "ויהי לי שור וחמור", ועייין בדברי רש"י שם, וכך יעקב שלח מנחה לעשו (שם ל"ב ט"ז): "ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו, עזים מאתים ותישים עשרים, רחלים מאתים ואילים עשרים, גמלים מיניקות ובניהם שלשים, פרות ארבעים ופרים עשרה, **אתנות עשרים ועירים עשרה**", ופירש רש"י עירים חמורים זכרים, וצ"ב.

ג. בענין מחנה

בראשית (ל"ב ט'): "ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו, והיה המחנה הנשאר לפליטה".

ופירש רש"י ז"ל: "המחנה האחת והכהו, מחנה משמש לשון זכר ולשון נקבה (תהלים כ"ז ג') אם תחנה עלי מחנה, הרי לשון נקבה (שם ל"ג ח') המחנה הזה, לשון זכר".

ולא ידעתי מדוע רש"י ז"ל ממרחק הביא לחמו מלקמן ל"ג ח' שמחנה נקרא גם לשון זכר, והיה לו להביא מאותו פסוק עצמו שכתוב "המחנה הנשאר", הרי מחנה לשון זכר, וכן הוא לעיל מיניה בסמוך בפסוק ח': "ויחץ את העם וגו' לשני מחנות", דאמר "שני" ולא "שתי", הרי לשון זכר, וכן הוא עוד שם לעיל (פסוק ג') "מחנה אלהים זה", הרי לשון זכר, כך כתב לי בני רבי עמנואל הי"ו, והיא

גופא בעי טעמא מדוק הפסוק תוך כדי דיבור משנה מלשון זכר ללשון נקיבה, ורשמתי למזכרת עד שנעיין בדברי רבותינו מפרשי רש"י ז"ל.

ד. בענין שם יעקב וישם ישראל

בראשית (ל"ב כ"ט): "ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך, כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל".

יעקב נקרא גם ישראל, ועשו כנגדו. ובס"ד נראה לי שעשו נלחם ביעקב בשתי מערכות, הן כנגד "יעקב" והן כנגד "ישראל", כנגד בחינת "יעקב" עשו ילד את עמלק, והיינו הקול קול יעקב אין הידים ידי עשו, ויעקב מלשון "עקוב" והיינו עמלק אותיות "מעקל" דהיינו עקום כחבקוק (א' ד') ומצודות שם.

ובנגד "ישראל" ילד עשו מבית ישמעאל את הציור של "ערב רב" וכמו שכתב הגר"א ז"ל ## ועיין ביאור הגר"א לספר התיקונים (תקן ט"ו), והוא העומד נגד "ישראל" ומעורב בו, ונרמז בתיבות "ערב רב", "ערב" היינו ישמעאל, "ורב" היינו עשו שאמר יש לי "רב" ודוק.

ואפשר שזה שאמר יעקב ויהי לי שור וחמור, שור הוא יוסף כנגד עמלק, ויששכר היינו חמור כנגד הערב רב שביטולם והכחדתם רק על ידי עסק התורה, וקצרת.

ה. בענין ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו

בראשית (ל"ג ו'): "ותגשנה השפחות הנה וילדיה ותשתחוו, ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו, ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו".

ופירש רש"י ז"ל: "נגש יוסף ורחל, בכולן האמהות נגשות לפני הבנים, אבל ברחל יוסף נגש לפניו, אמר אמי יפת תואר שמא יתלה בה עיניו אותו רשע אעמוד כנגדה ואעכבנו מלהסתכל בה, מכאן

זכה יוסף לברכת עלי עין", וחזר וכתב כן רש"י ז"ל שם בראשית (מ"ט כ"ב): "בשעה שבא עשו לקראת יעקב בכולן קדמו האמהות ללכת לפני בניהם להשתחוות, וברחל כתיב נגש יוסף ורחל וישתחוו, אמר יוסף רשע הזה עינו רמה, שמא יתן עינו באמי, יצא לפניו ושרבב קומתו לכסותה, והוא שברכו אביו בן פורת הגדלת עצמך יוסף, עלי עין של עשו, לפיכך זכית לגדולה", ומקור הדברים במדרש בראשית רבה (פע"ח ס"י ופ"צ ס"ד) וש"נ.

ובספר הזהר הקדוש ח"ג (דר"ב ע"ב): "פתח רבי שמעון וישא את עינו וירא את הנשים ואת הילדים ויאמר מי אלה לך, ויאמר הילדים אשר חנן אלהים את עבדך, תא חזי ההוא רשע עשו יהיב עינו לעיינא על נשין, ובגיניה אתקין תיקונוי יעקב, שוי שפחות בקדמיתא ובניהון לבתר, דחשיבו יתיר, לאה אבתייהו ובנהא לבתר, לבתר יוסף ובתרה רחל, והוא עבר לפנייהם כד סגידו כלהון מה כתיב, ותגשנה השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין, ולבתר כתיב ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו, ואחר נגש יוסף ורחל וגו', והא יוסף לבתרייתא הוה ורחל לקמיה, אלא ברא טבא, ברא רחימא, צדיקא דעלמא יוסף, כיון דחמא עיניה דההוא רשע מסתכל בנשין, דחיל על אמיה נפיק מאבתרה ופריש דרועוי וגופיה, וכסי עלה, בגין דלא יתן ההוא רשע עינו באמיה, כמה אתסגי שית אמין לכל סטר וחפא עלה ולא יכיל עיניה דההוא רשע לשלטאה עלה", ועיין שם, וכן הוא בספר הזהר הקדוש ח"א (דקע"ה ע"א) עיין שם.

ובס"ד נתעוררתי להבין ומדוע לא חששו גם על לאה, אין צריך לומר לפי מדרש חז"ל שהביא רבינו חיים פלטיאל ז"ל בפירושו לתורה בראשית (כ"ט ל' דף פ"ח): "ויאהב גם את רחל מלאה, כי לאה הייתה יפה יותר מרחל", ולפי זה בודאי היה לחשוש, אלא גם לדברי רז"ל במדרש תנחומא (הקדמון פרשת ויצא ס"ב) שאמרו: "למה היתה לאה שנואה, לא שהיתה כעורה מרחל, אלא שהיתה יפה כרחל,

שנאמר וללבן שתי בנות שוות בנוי וביופי ובזקיפה", הרי שיופי לאה היה כיופי רחל, ועיין בזה בחיבורי הנכחי לעיל (סימן) וצרף לכאן, ולפי זה גם גבי לאה היה לחשוש מפני עשו הרשע.

ולתרין על פי מדרש תהלים (מזמור נ"ה ס"ד) שאמרו: "פדה בשלום נפשי כי ברבים היו עמדי, פסוק זה על רחל נאמר, מהו מקרב לי, שלא תקרב עצתו של עשו ברחל, [אמר רב יעקב בר אידי] למה שכן היו התנאים שיעקב נוטל לאה, ועשו רחל, ומי גרם לרחל להנצל ממנו, כי ברבים היו עמדי, שאף יעקב ולאה היו סודרין עליה תפילה, הדא הוא דכתיב ויזכור אלהים את רחל, רחל בזכותה, "את" רחל בזכות האבות והאמהות", והובא בילקוט שמעוני תהלים שם (רמז תשע"ב) עיין שם.

הרי שמעיקרא התנאים שעשו יצחק ולבן היה שעשו נוטל רחל, ולכן היה חשש יותר על רחל אחר שכך היו התנאים, ויש לו לעשו הרשע דהוא בעל הדין לחלוק ותבוע את שלו, וזה טעמו של יוסף שכיסה אמו רחל, עדיין קשה שהרי לדברי רז"ל במדרש בראשית רבה (פ"ע סט"ז) ומדרש תנחומא (הקדמון פרשת ויצא ס"ב) התנאים היו שלאה תהיה לחלקו של עשו, והארכתי בזה בס"ד בחיבורי הנכחי לעיל (סימן), ולפי זה גם לאה היתה צריכה שמירה רבה מעינו הרעה של עשו, והיכן הם בניה הגיבורים יהודה ואחיו, וי"ל.

ו. בענין דינה שילדה את אסנת

בראשית (ל"ד א'): "ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ וירא אתה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ ויקח אתה וישכב אתה ויענה", ופירש רש"י ז"ל: "וישכב אתה, כדרכה, ויענה, שלא כדרכה".

סנהדרין (ס"ט ב'): "בית שמאי סברי גמרינן מדורות הראשונים (שהיו

מולידים בני שמונה, רש"י, ובית הלל סברי לא גמרינן מדורות הראשונים, בת שבע אולידא (לשלמה) בת שית, משום דאיתתא בריא תדע דהוה לה ולד מעיקרא". ופירש רש"י ז"ל: "דאיתתא בריא היא אשה דרכה להיות בריאה וממהרת להזריע ותדע דעל כרחך דאשה ממהרת דהא הוה לה לבת שבע ולד מקמי שלמה אותו שנוולד ראשון דכתיב ביה כאשר מת הילד קמת ותאכל לחם". ומפורש שבדורות הראשונים היו הנשים יולדות קטנות, ובת שבע ילדה את שלמה בהיותה בת שש, ואיכא למאן דאמר שם שבת שבע ילדה את שלמה בת שמונה ע"ש.

ובס"ד נתעוררתי להבין מדוע בסוגיא בסנהדרין לא הביאו ראיה מדינה בת יעקב, שהרי כך אמרו במסכת סופרים (ספכ"א סה"ט): "בת שש שנים היתה דינה כשילדה את אסנת משכם", ועיין שם בפירוש נחלת יעקב שם, ובספר פרדס יוסף בראשית הנ"ל.

ונראה לי לומר בס"ד דתלמודא דידן סבירא ליה כרבנן דמדרש בראשית רבה (פפ"ה ס"ב, ופפ"ו ס"ג, ופפ"ט ס"ב) דאסנת לא היתה בת דינה, אלא בת פוטיפר, ולית להו כלל לההיא דמסכת סופרים שדינה ילדה את אסנת, ובזה א"ש ודוק.

א' נמי תלמודא דידן סבר כההיא דמצאתי לרז"ל במדרש תדשא (פרק כ"א) שאסנת גיורת היתה ונשאה יוסף, ונראה דגם הא אתי כאומרם שאסנת לא בת דינה היתה או בת פוטיפר היתה ועיין בפירוש מהרז"ו ז"ל למדרש בראשית רבה (פפ"ט ס"ב וש"ג) ודוק.

וראיתי בפירוש התורה לרב סעדיה גאון ז"ל בראשית (ל"ד ב' בהערה) שכה כתוב שם: "יש מן המלעזים על כתבי הקדש שטוען כי שכם בא על דינה והרתה וילדה בת, ולא הזכיר הכתוב את שמה. ואני אומר שאין ראיה לטענה זו כלל אבל יש ראיות לבטולה ולאפסותה, והוא שהחשבון המדויק שאותו מראים הכתובים והקבלה

האמיתית מוכיחים שהיתה דינה בזמן שבא עליה שכם בת שמונה שנים וחודש אחד, וידוע שההריון והלידה נמנעים בגיל זה משתי סיבות, האחת שאין לעלמה בגיל זה חומר הבא כנגד שכבת הזרע של האיש שמהם יחד יתהווה העובר ונגמר לא מאחד מהם, והשני קטנות הרחם בגיל זה ושמתמת קטנו לא יתכן שיתהווה בו עובר, אבל הביאה אפשרית בגיל זה וגם לפני כן בשנים מספר. ודבר הנמנע בטבע והחוש וסדר העולם מכחישו לא יטעון שום אדם שיהיה ואם יטען הרי דבריו בטלים ואפסותם ברורה עכ"ל.

ונעלם ממני פשר דבר, חדא דהרי יש שיטות דרו"ל דאמרו כן להדיא דדינה ילדה את אסנת כנ"ל ממסכת סופרים "בת שש שנים היתה דינה כשילדה את אסנת משכם", ובפירוש נחלת יעקב שם ציין גם לפרקי רבי אליעזר (ר"פ ל"ח) שגם שם אמרו כן שאסנת היתה בת דינה משכם, ואני מצאתי כן גם בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל בראשית (מ"א מ"ה), וכדרך המיוחס יונתן בחומש בראשית להמשך אחרי פרקי רבי אליעזר, ועיין בזה בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן כ') הערה ו'), והדר יעקב ח"ג (סימן ד' די"ז ע"א), והדר יעקב ח"ד (סימן ל"ח דק"כ ע"ב), ובחיבורי תורת יעקב ח"א (סימן ה' אות י"ב וסימן ט"ז וקונטרס אחרון סימן י"ג, ועיין גם בחיבורי כרם יעקב (דף ר"י) ובשאר חיבורי בס"ד.

וגם רבותינו הראשונים ז"ל כתבו כן שדינה נתעברה משכם וילדה את אסנת, וזו לשון רבינו בחיי ז"ל בפירושו לתורה שם: "ואמרו במדרש כי אסנת בת דינה היתה משכם בן חמור, ולפי שגרשה יעקב מביתו והושיבה בתוך סנה אחד לכך נקראת אסנת, מה עשה יעקב קשר לה כתב בצוארה וכתוב בו כל המדבק ביך מדבק בזרעו של יעקב. ויוסף שנשאה ראה הכתב ההוא והצניעו, והוא שאמר לאביו (בראשית מ"ח) בני הם אשר נתן לי אלהים בזה הראה לו הכתב הזה. ומה שכתוב בת פוטיפרע, מפני שגדלה בביתו, שכן דרשו רז"ל כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו". והשוה

למדרש אגדה על התורה שם (מ"א מ"ה), ועיין גם ילקוט שמעוני בראשית (פרשת וישב רמ"ז קל"ו) עיין שם.

והרב החזקוני ז"ל שם כה כתב: "ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע - הוא פוטיפר, כמו שפירש רש"י וכו', ועל ידי שגדלה בביתו נקראת בתו, כמו שמצינו במשה רבינו דכתיב אלה בני בתיה בת פרעה, לפי שגדלתו נקרא על שמה. כדאיתא במדרש בת דינה משכמ היתה [אסנת] ובקשו להרגה בני יעקב אבינו, בא יעקב אבינו ותלה לה קמיע בצוארה וגירשה מביתו, והחביאה עצמה בין הקוצים והברקנים ועל שם הסנה נקראת אסנת, ובא גבריאלי והביאה למצרים לפני אשת פוטיפר וגדלתה, וכשבא יוסף למצרים יצאו כל הנשים לראותו מחמת יופיו, כדכתיב בנות צעדה עלי שור וכל אחת זורקת לו חפץ או תכשיט, וזו לא היה לה מה לזרוק, וזרקה לו הקמיע שבצוארה, ונסתכל בו יוסף שהיתה בת בתו של יעקב ונשאה לו לאשה" עכ"ל, ועיין מדרש תלפיות (ערך דינה) ודוק.

וראיתי בהגהות אשירה לה' בחיי על רבינו בחיי (שם) שציין לעיין עוד בזה לדברי רבותינו בעלי התוספות בקובץ "דעת זקנים" ובקובץ "הדר זקנים", ובדברי הגאון חיד"א ז"ל בספרו חומת אנך (מקץ אות ז') בשם צדה לדרך בשם מדרש ע"ש וצ"ע.

כמו כן מה שכתב הרס"ג ז"ל שדינה היתה אז בת שמונה כנ"ל - כבר הבאתי שמבואר במסכת סופרים שם שדינה היתה בת שש שנים ולא בת שמונה, והגאון רבינו יונתן אייבשיץ ז"ל, בספר תפארת יונתן על התורה בראשית (ל"ד ב') כתב כאשר שכמ בא על דינה "היא היתה אז קטנה כי נולדה בפעם אחת עם יוסף, ולאחר לידת יוסף לא נתעכב יעקב בבית לבן רק ששה שנים, וגם אם נתעכב בסוכות ח"י חדשים, מכל מקום הרי היא בת שבע שנים וחצי", וצ"ב, ועיין בספר סדר הדורות (דכ"ו ע"ב) עיין שם.

ובאמת עצם דברי הגאון רב סעדיה ז"ל צ"ע מההיא דסנהדרין דלעיל דדורות הראשונים לכולי עלמא ילדו קטנים, ובת שבע ילדה את שלמה בת שש או בת שמונה לכל המאוחר עיין בסוגיא.

ועוד יש להעיר מההיא דנדה (מ"ה א') דאותה גויה אמרה לרבינו הקדוש שהיא נשאת בת שש וילדה בת שבע, וקאמר תלמודא: "וקטנה מי ילדה, ותירצו אי בעית אימא אשר בשר חמורים בשרם, אי בעית אימא אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר", על כל פנים ללישנא קמא הרי שקטנה בת שש ילדה ומדובר **בדורות האחרונים בזמנו של רבינו הקדוש**. ועיין עוד יבמות (י"א א') ובדברי הרא"ם על התורה (ס"פ ויקהל) ושם בספר נחלת יעקב ודוק היטב.

והנראה לי בביאור הענין דכל זה לא נעלם אותו גאון האדם הגדול בענקים רב סעדיה ז"ל "שאלמלא הוא היתה משתכחת תורה מישראל" כעדות הרמב"ם ז"ל בסוף אגרת תימן, ולא כתב מה שכתב אלא לצורך שעה דאז שרצו כת הקראים שר"י ולסתום פיו של אותו מלעזיז כתב כן וכמפורש בדבריו, אבל אף הוא מודה לכל האמור, ועיין בה.

והחיא דסנהדרין שהבאתי שהיו נשים דאז מולידות כשהיו קטנות, כמו בת שבע שילדה את שלמה המלך בהיותה בגיל שש שנים וכנ"ל - צריך לומר דהוא על דרך זרות, ולא היה דבר רגיל ומצוי שלכתחילה יסמכו על זה, וכן מתבאר להדיא בדברי רבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה (ס"פ תולדות דף רי"ב), וכן ראיתי בדברי רבותינו הראשונים הרמ"ה והר"ן לסנהדרין שם, הובאו בספר מרגליות הים סנהדרין (שם אות ה'), ועיין היטב בדברי בעל מדרש הגדול (פרשת פקודי דף תשמ"ט) מה שכתב גבי בת שבע, ובהערות שם, ועיין ירושלמי יבמות (פ"י סה"ז) ולרמש"ש ז"ל בספר מבחר כתבים (דף קי"ט), ובחיבורי תורת יעקב ח"א (סימן כ"ח) ודוק.

ודע כי בעניותי נעלם ממני מה שכתב הגאון מהרי"ש נתנון ז"ל בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תנינא ח"ג (סימן ק"ד ד"ה והנה דל"ז ע"ג) שהיתה בת שבע אשה זקינה בשעה שנתעברה משלמה ע"ש, שהרי כאן בסנהדרין הנ"ל מבואר לכאורה איפכא שבת שבע ילדה את שלמה בהיותה בת שש שנים כנ"ל, כבר עמדתי על זה במאמרי בקובץ התורני "מוריה" (שנת תשד"מ גליון קמ"ט), וצולם בחיבורי כרם יעקב (סימן י"ז אות ס"ז) ע"ש.

ובאן בס"ד אני מוסיף שעכשיו (שנת שנ"ת) נדפס ספר משנת יעקב לגאון רבי יעקב שור ז"ל ושם בקונטרס בעי חיי (דף י"ד) הובאו דברי הגאון מהרי"ש נתנון ז"ל והוא עצמו כתב דבת שבע "קטנה" היתה וציין לסנהדרין דלעיל, ואם כן תגדל התימה שנמצא כי לכאורה סותר דבריו, וצ"ב.

ז. בענין בני החורי

בראשית (ל"ו כ'): "אלה בני שעיר החרי ישבי הארץ", ופירש רש"י ז"ל: "שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם, ורבותינו דרשו שהיו בקיאים בישובה של ארץ מלא קנה זה זיתים מלא קנה זה לגפנים, שהיו טועמין העפר והיו יודעים איזו נטיעה ראויה לו".

וראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו על פירוש רש"י לתורה הנקרא ובחרת בחיים (שם, ד"ז ע"ד) שכתב: "יושבי הארץ שהיו טועמים העפר, ובבבא בתרא (ע"ג ב') גבי רבה בר בר חנה בההוא טייעא איתא שהיו מריחין העפר" ע"ש.

ובעניותי לא הבינתי דברות קדשו, דאם בא ונתכוון לחשוף מקור דברי רש"י ז"ל, אינו מובן דדברי רש"י ז"ל מקורם טהור בתלמוד ערוך שבת (פ"ה א') עיין שם, ועיין בעל הטורים כאן, ולא מההיא דבבא בתרא נפיק כן לרש"י ז"ל.

ואם כוונת הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל להעיר ולעורר דכאן כתב רש"י ז"ל שהיו **טועמין** העפר ואילו בתלמוד שם מבואר שהיו **מריחין**, נמי לא קשיא מידי, דבני החורי היו מומחין בדבר זה כדי לנטוע נטיעות, לא כן ההוא טייעא שמלבד דלא מבני החורי היה, הוא היה מריח העפר לא על מנת לנטוע ולזרוע אלא כדי לדעת הדרך וכמפורש שם,

ואולי כוונתו ז"ל רק להראות שמצינו שלא רק שהיו בני אדם טועמים עפר, אלא שגם מצינו שהיו בני אדם שמריחין עפר, ועיין.

[אדר א' תדש"מ]

ח. בענין מגדיאל זו מלכות רומי

בראשית (ל"ו מ"ג): "אלוף מגדיאל אלוף עירם אלה אלופי אדום למשבתם בארץ אחזתם הוא עשו אבי אדום".

ו**פירש** רש"י ז"ל: "מגדיאל זו רומי", ומקור דבריו במדרש פרקי רבי אליעזר (פרק ל"ח), ועיין מה שתמה בזה הרמב"ן ז"ל שם, ומה שתירצו הרא"ם ז"ל ומהר"ל ז"ל מפראג בגור אריה.

וראיתי דברים נפלאים בזה לרבינו בחיי ז"ל בפירושו שם שהאריך בזה, ואביא מדברי קדשו: "אמרו במדרש אלוף מגדיאל זה רומי וכו', והאומה הזאת סתם הכתוב ענינה, ולא **פירש לנו את שמה**, וכן מצינו שהנביאים יזכירו גודל ממשלתה תמיד, אבל לא **יזכירה בשמה**, מצינו בדניאל (פרק ז') שהמשיל המלכיות האחד באריה, והשני בדוב, והשלישי בנמר, ולא הזכיר שמה של חיה רביעית, רק הזכיר בה "דחילא ואמתני ותקיפא יתרא, ושנין די פרזל לה, אכלה ומדקה ושאר אברגלה רפסה".

ובן ישעיה ע"ה הזכיר (בפרק י"ג) משא בבל, משא מצרים, משא מואב, וכשבא להזכיר אומה זאת אמר משא דומה אלי קורא משעיר שומר

מה מלילה וגו', ובמקום אחר הזכירו פריץ חיות הוא שאמר (ישעיה ל"ה) לא יהיה שם אריה ופריץ חיות כל יעלנה לא תמצא שם והלכו גאולים.

ובן מצינו ירמיה הנביא שהזכיר המלכיות כולן חוץ המלכות הרביעית הזאת, הוא שאמר (ירמיה ה') על כן הכם אריה מיער, זאב ערבות ישדדם, נמר שקד על עריהם, כל היוצא מהנה יטרף.

ולא תמצא בכל התורה כולה שיזכיר החיה הזאת בשמה, כי אם משה רבינו ע"ה, ואסף המשורר שהזכירה יותר מפורש שפירשו שם האומה ושם עירה שהיא רומי, הוא שאמר (תהלים פ') יכרסמנה חזיר מיער, ותמצא העין תלויה וישאר לך רמי.

ומפני זה כשהזכיר כאן האלוף העשירי אלוף מגדיאל, שהוא רומז על רומי כפי מדרש רז"ל, הוסיף באור ואמר אלוף עירם, שאותיותיו מיער, כלומר אלוף מגדיאל זהו חזיר מיער. ואותיותיו מיער על שם הכתוב (במדבר כ"ד) והאביד שריד מיער, שהוא עיר רומי.

ובן הזכיר ישעיה ע"ה (ישעיה כ"ה) כי שמת מיער לגל קריה בצורה למפלה, וזהו אמור על רומי, ואותיותיו גם כן ירעם, ועליו אמר דוד ע"ה (תהלים י"ח) וירעם בשמים ה' ועליון יתן קולו ברד וגחלי אש, שעתיד הקב"ה להאבידה. וכן התנבא עליה דניאל עד די קטילת חיותא והובד גשמה ויהיבת ליקידת אשא.

ובן מצינו עובדיה שהתנבא על חרבן אדום בהסכמת בית דין של מעלה, והוא שאמר במדרש למה נכתב "חזון" בשני נביאים בלבד, ישעיה ועובדיה, אלא חזון עולה ע"א, ישעיה קלל את אדום בבית דין של מעלה, ועובדיה דן לאדום בבית דין של מעלה. וכן דרשו בפרקי היכלות, עד שיאמר אדם לחברו הא לך רומי בפרוטה ויאמר לו אינה מתבקשת לי", עד כאן דבריו המופלאים של רבינו בחיי ז"ל.

ועם דברי רבינו בחיי ז"ל שאת מלכות רביעית היא מלכות רומי אין הכתובים מזכירים במפורש כנ"ל, נתיישב אצלי בס"ד מה

שהייתי מרגיש שרבותינו חכמי התורה שבעל פה נ"ע כשמדברים על מלכות רומי, אינם מזכירים אותה בשם המפורש אלא סותמים ואומרים "מלכות רשעה", כמו בברכות (ס"א א') ושבת (ט"ו א') ועיין רש"י שם, ושם (ק"ל א') וגיטין (נ"ז ב') ובבא בתרא (ס' ב') ועוד הרבה, אף שברור שכוונתם למלכות רומי כמו בגיטין הנ"ל.

ובן תראה שמכנים את מלכות רומי בסתם בשם "מלכות חייבת", ולא מזכירים אותה בשם המפורש כמו בפסחים (נ"ד ב') ועיין רש"י שם, ובמכילתא (בשלח פרשת עמלק פ"א), וילקוט שמעוני שמות (רמז ר"ל ורמז רס"ה) ועוד.

ולפי דברות רבינו בחיי ז"ל שאין התורה שבכתב מפרשת להדיא שם מלכות רומי, נמצא שגם חכמי התורה שבעל פה שמכנים מלכות רומי בשם "מלכות רשעה" "מלכות חייבת" כדרכה של תורה עושים דווקא. [ונראה לי שהנהגה זו בכלל שם רשעים ירקב ודוק].

ומה שסיים וכתב רבינו בחיי ז"ל: "וכן מצינו עובדיה שהתנבא על חרבן אדום בהסכמת בית דין של מעלה, והוא שאמר במדרש למה נכתב "חזון" בשני נביאים בלבד, ישעיה ועובדיה, אלא חזון עולה ע"א, ישעיה קלל את אדום בבית דין של מעלה, ועובדיה דן לאדום בבית דין של מעלה", מקור הדברים במדרש אגדת בראשית (ס"פ י"ד) והובא בילקוט שמעוני (ריש ישעיה רמז שפ"ה) עיין שם.

וראיתי לגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו אבות הראש ח"ג (פל"ד דכ"ד ע"א) שכה כתב: "חזה הוית בספר ילקוט ראובני (ס"פ וישלח) שהביא משם מדרש דלא נכתב חזון כי אם בשני נביאים בלבד ישעיה ועובדיה, ויעיין שם הטעם. ותמיה אני דקרא כתוב בהדיא בנבואת נחום (ר"פ א') חזון נחום האלקושי אל קנא וגו', וצריך ישוב". ודברי בעל ילקוט ראובני שהביא הם העתקת דברי רבינו בחיי ז"ל דלעיל וכמפורש בדבריו שם.

ותמיהת הגאון אבות הראש ז"ל בעניותי לא הבנתי, דמלבד שיש לומר שכוונת מאמר רז"ל "לא נכתב חזון כי אם בשני נביאים בלבד ישעיה ועובדיה", היינו נביאים המתנבאים על מפלת אדום, לא מצינו אלא בשניים, מה שאין כן הנביא נחום ע"ה התנבא על מפלת נינוה כמפורש בספרו, ועיין ראב"ע ז"ל נחום שם.

עוד בה, שהמעין בספר ישעיה יראה שכתוב "חזון" ישעיה, וכן בספר עובדיה כתוב "חזון" עובדיה, מה שאין כן בנחום שם כה כתוב: "משא נינוה, ספר חזון נחום האלקושי", ומשא וחזון תרי דרגין אינן, כמאמר רז"ל בספר הזהר הקדוש ח"ב (דק"ל ע"ב): "שית דרגין דנבואה איתמר לנביאי, במחז"ה, בחזו"ן, בחזיר"ן, בחזו"ת, בדב"ר, במש"א, וכולהו כמאן דחמי בתר כותלא ההוא נהירו דנהורא, ומנהון כמאן דחמי נהורא דשמשא מגו עששיתא, אבל "משא" הוי כד מטי ההוא נהורא בטורח סגי, ואיטרח מלה עלוי דלא יכיל לאתגלייא ליה, כמה דאת אמר לשום את משא כל העם הזה עלי, ובגין כך משא, והכא משא דומה", ועוד עיין בספר הזהר הקדוש שם ח"א (דקצ"ז ע"א), ובספר הכתב והקבלה שמות (ו' ח') ודוק.

והיינו כוונת מאמרם ז"ל במדרש: "למה נכתב חזון בשני נביאים בלבד, ישעיה ועובדיה", דאכן דוקא בהן נאמר רק "חזון", מה שאין כן בנחום נאמר גם "משא" נינוה והיא בחינה חלוקה מחזון כמפורש בזהר הקדוש גבי "משא" דומה כנ"ל ואתי שפיר, ותימה שהגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל לא עמד בזה. זה הנלענ"ד בס"ד להסביר דברי רז"ל במדרשם הנ"ל.

והגאון מלבי"ם ז"ל בביאורו לספר נחום שם כתב: "משא, חזון - המשא מה שיספר דבר שקרה במשל ומליצה וכמו שכתבתי בישעיה (י"ג א'), ויהיה גם על דבר שכבר עבר, והחזון הוא מה שחווה בלבו את העתיד, ועיין גדרו מה שכתבתי ישעיה (ל' י') "עכ"ל. ודוק היטב.